

Kamniških planin. Valvasor pripisuje ta prodnati svet vodovju iz jezera, ki se je bilo izlilo izza Kamnika in preplavilo vso to planjavo. Porušilo je ondaj tudi samostan med trgom in Homcem. Ko so pozidali pozneje na sredi te planjave, menda na temelju nekdanjega samostana, cerkev sv. Mohorja in Fortunata, so ji dali ime »v Grobljah«. A to so samo pripovedke.

(Nadaljevanje.)

Prof. Fr. Pengov:

Spomini.

(Pripoveduje Liska iz Kurje vasi.)

rojena sem bila v Ljubljani, ne sicer v nje najlepšem delu, vendar pa na kraju, kjer je bilo dovolj zraka in svetlobe za mlado bitje moje vrste. Bil je to zame res važen dogodek, ko sem ugledala krasno luč svetá na Poljanski cesti nasproti lepi hiši, ki so ji rekli Marijanišče. Moja rojstna zibka mi je pa tekla nedaleč od tiste slavne hiše, kjer se je rodil najimenitnejši slovenski naravoslovec in pisatelj, namreč Franc Erjavec. Sanjala sem prve mladostne sanje blizu onega vrta, kjer je stala slavnoznana žabja luža in hkrati Erjavčevo morje. Po tem morju je prevažal mladi ljubitelj božje hčerke narave — otrok Franc Erjavec — na papirnatih ladjicah pesek noter v Ameriko, nazaj pa črešnjeve koščice.

Že kraj mojega rojstva bo torej nujno speljal moje mlade znance na edino pravo misel, da jaz nisem bila kakšno čisto navadno nebogljenko pišče, kakršnih se rodeva po slovenskih mestih in vaseh vsako leto na milijone. Med temi milijoni sem se zbudila — bilo je to že precej let pred silovitim ljubljanskim potresom l. 1895. — tedaj k življenju v lepem hlevu svojega gospodarja gospoda Bolgara. Tako so klicali vsi tega dobrega moža zato, ker je ob vsaki priliki prepričal sosede in znance, da so tudi Bolgari Jugoslovani, ki jih je treba zato ljubiti ko brate. Ker ni bilo pod jaslami moje palače zoprnih miši in po stropu in stenah nevšečnih pajkov, pač pa troje lastavičjih gnezd — njih lastnice so namreč sproti pomele vsak dan ves mrčes — zato so prvi vtisi iz mojega življenja le prijetni. Ne vem, če morete vi, človeški otroci, trditi o sebi ravno isto? Vsaj o mnogih izmed vas pripovedujejo naše tetke, izkušene stare pute, da je vaše glavno opravilo v prvih mesecih življenja le jok in cmerjenje, in da se za prazen nič derete, da ste rdeči ko piruh, pobarvan s pražiljko.

Lejte, tega cmerjenja pa mi piščanci nič ne poznamo, in gotovo je to naša prednost pred človekom, da takoj, ko pridemo na svet, tudi že

vemo, čemu smo tukaj, pa jamemo živeti precej samostojno, neodvisno življenje. Človeško detece pa, kakšen ubog črvček je to! Ne vidi nič, ne sliši nič, ne ve nič, česa mu je treba, dà, niti lepo pokonci še ne zna hoditi.

Jaz sem pa komaj zlezla iz lupine in že sem tekala okoli in bila vsa vesela in dobre volje. Znala sem se celó že tudi lepo vesti. Pri vas je pa treba menda za to pouka dolgih let. Ne tajim pa nič, da sem bila jaz rojena pod nekako nesrečno-srečno zvezdo, kajti izmed osmero bratcev in sestic sem ostala čez 14 dni na svetu čisto sama. Vsi drugi so prišli nasilno ob življenje. Ker je namreč drdralo vsako jutro mimo našega dvorišča nešteto mesarskih vóz proti mestni klavnici, je prišel en radoveden bratec pod kolo, dva druga sta pa preveč šarila okrog pincgavskih krav, ki jih je stal cel ducat, krasno rdeče-belo pisanih, v hlevu, pa so ju poležale in pomandrale, da sta bila bolj podobna koscu lepenke ko živahno ščebljajočemu piščetu. Izmed ostalih je pa eden utonil ob hudem nalivu, drugi pa so poginili vsled mokrote ali mraza. Ostala sem torej sama.

Naša gospodinja — gospa Bolgarka so ji rékali — je imela sočutje z mojo nesrečo in dovolila mi je, težko preizkušani, da sem se smela svobodno kretati po dvorišču.

Dobro se še spominjam velikih zeleno pobarvanih vrat na dvorišču. Skozi nje se je videlo na Poljansko cesto in na hiše tam preko. Kajti rada sem pogledovala na to cesto in hkrati natihem premišljevala ljudi, ki so prihajali iz vse okolice v Ljubljano. Bile so to zlasti mlekarice, ki so se prikazovale tam mimo z občudovanja vredno točnostjo dan na dan ob isti zgodnji uri, pa porivale pred seboj lakotne vozičke z jerbasi in pločevinasto posodo v njih.

Z največjim spoštovanjem sem pa opazila, da prihaja in odhaja iz nasproti stoječega poslopja, ki je imelo nad glavnim vhodom zalo podobo prelepe Matere z detetom v naročju — slika je bila izdelana iz raznobarnih kamenčkov — da prihaja od tam vsak dan visokorasel, črno oblečen gospod, bolj bledega, a silno ljubeznivega obraza. Pozneje sem izvedela, da je bil ta gospod »oče ubogih«, namreč dečkov-sirot, ki so jih v velikem številu vzgajale v tisti hiši usmiljene sestre sv. Vincencija, pozneje pa šolske sestre. V prodajalni gospe Bolgarke, kamor sem imela po posebni milosti ali po slučaju včasih prost dostop, so se pa pogovarjali o tem gospodu, da je silno učen mož in pisatelj.¹ Saj sem se pa tudi sama prepričala, kako so nosili ondotni dečki mesec za mesecem venkaj v mesto cele šope družinskega lista, ki je imel napis »Dom in Svet«. Z menoj vred je namreč ugledal luč sveta tudi ta list, ki bo morebiti izhajal še tedaj, ko že davno nihče ne bo vedel za moje koščice, kje da počivajo. Zakaj doba našega kokošjega življenja je le kratka: ako dosežem deset let, bom da-

¹ Ako prav sodimo, je bil ta gospod rajni dr. Francišek Lampe, vodja Marijanišča, ustanovitelj leposlovnega lista »Dom in Svet« ter slovenski pisatelj.

jala Bogu hvalo na ves glas; kak petelin pa že utegne hvaliti Stvarnika dvakrat tako dolgo.

Zanimal me je tiste dni tudi neki dečko iz sirotišnice. Večkrat ga je prišla obiskat prijazna kmečka ženica s cekarjem pod pazduho. Vseč mi je bila ljubezen, ki je vezala to mater s sinom in ki se je razodevala nele v njunih besedah, ampak tudi v njunih očeh in vsem vedenju. Kolikokrat se je dečko hrepeneče oziral dol po cesti, je-li mu ne pripelje dobri angel naproti ljubljene mamice. Rad se je ustavil dečko za trenutek tudi pred prodajalno moje gospodinje in si ogledoval desko nad vrati. Na tej deski je bila naslikana lepozelena pokrajina, sredi nje pa je stala kostanjevo rjava krava, ki naj bi dopovedala gospodinjam v sosesčini, da se dobi v tej hiši svežega mleka cele veletoke. Na desni strani krave-rjavke je bila pa naslikana moja majka, bela puta, na levi pa je držal ponosno po konci glavo krasen petelin in kričal na ves glas: »Sveža jajca! Sveža jajca!«

Dečku se je poznalo, da mora biti otrok kmečke hiše, ker ga je silno zanimala živinoreja in mlekarstvo. Saj je pa opazoval lahko pri mojih gospodarjih tudi marsikaj vzornega v teh rečeh. V prvi vrsti veliko snago, bodisi v hlevu, v kuhinji ali prodajalni, snago, ki je priporočala trgovino vsem odjemalcem. Pločevinasta posoda za mleko se je blesketala v prodajalni ko srebro; zastoj si iskal najmanjšega praška na njej. Najbolj pa je zanimal mladega šolarja z dežele stroj za posnemanje mleka. Naša gospa ga je imela med prvimi na slovenski zemlji, in kadar je brnel ta strojček, ki so mu dali čudno ime alfa-separator, tedaj so bile našega dečka same oči in široko odprta usta veselega začudenja. Iz ene cevi je namreč tekla krasna smetana, iz druge pa popolnoma sladko posneto mleko. Da je bilo res sladko, mi lahko verjamete; polna radovednosti sem skočila nekoč na rob ponve, ki je bila polna posnetega mleka, in ga pokusila. O, kakšna pijača je bila to! Pri vsakem požirku sem hvaležno dvignila glavo proti nebu, ki nam pošilja take darove. To je bilo vse kaj drugega ko voda v žlebu, ki sem jo sicer tudi pila, kadar je bila čista; a je bila le redkokdaj.

Prijatelj je ko mlada piška nisem ravno pogrešala pri Bolgarovih. Rad me je imel domači sin Andrejček, ki bi me ne bil dal za nobeno ceno od hiše. Saj sem bila pa tudi zal in lepo pisan kebček, bolj podobna jerebici ko navadni slovenski piški: zato mienda so mi dali ime Liska. Najbrž pa izvira moj rod od laške jerebičarke, ki se je bila preselila svoje dni na Slovensko, ker ni mogla najti doma v Italiji potrebne hrane.

Drugi moji znanci so bili: najprej čevljar in njegova žena, ki sta stanovala v naši obširni hiši in se mi vsakokrat prijazno nasmehljala, kadarkoli sem pomolila svojo glavico čez njun prag; dalje slep ubožec, ki ga je odvedla vsako jutro mlada deklita iz hiše, nesoča mu velike gosli pod pazduho; v podstrešji pa je stanovala šivilja, ki me je mnogokrat opazovala med listi cvetic — bilo jih je polno okno. Rada sem imela to šiviljo, ker je bila vedno tako prijazna in snažna.

Moj prijatelj čevljar je imel pa čudne navade. Bil je namreč menda kar prikovan na trinožni stolec, ki je bil prevlečen z usnjem. Kadar je prišel v tednu dan, ki so mu rekli »nedelja«, je počivalo povsod vse delo; le pri čevljarju ne. Gospod Bolgar so si tak nedeljski dan zavezali lepo pentljo za vratom in oblekli nov površnik; gospa Bolgarka so si pa nadele obleko, ki je kazala mnogo svile in zalih čipk; tudi mlada šivilja in celó goslarjeva Melina sta šli ta dan od doma z zlato obrezano knjižico v roki in lepo oblečeni. Samo stari krpač-čevljar je nabijal tudi ta dan po usnju in vlekel svojo dreto, kakor da je zanj nedelja ravno tako malo ko za veliko črno mačko, ki je pri njem spala pod klopjo, ali zame, ubogo Lisko, ki sem frfotala okrog po dvorišču in me je gnalo večkrat neumljivo hrepenenje po neznanem svetu venkaj na cesto.

Ti moji mali izleti so mi dali vsaj nekoliko površnega znanja o svetu, moja čudovita zmožnost pa, da sem umevala slovensko govorico, je vplivala še posebno na moje majhne možnosti.

»Oj, koliko streh!« sem vzklikala ob takih prilikah. »Kakšni lepi balkoni polni cvetic in koliko perila in kakšna množica ljudi!«

Od časa do časa sem tudi malo zamahnila s peruti, ki so mi ravno počele rasti. Rada bi se bila dvignila nad to zidovje in ostrešje. A kdaj je še mogla zleteti navadna kokoška čez dvonadstropne ali celó trinadstropne hiše?

Včasih sem zavidala njih srečo škrjančkom, ki so gostoleli visoko pod oblaki, zavidala svobodo klepetavim vrabljim razgrajajem, ki so se poljubno dvigali nad vse te meni nepremagljive zapreke. A vendar mi je bilo jasno, da je prav za prav nespametno, ko bi se pritoževala nad tem, česar nimam. Zato sem se vdala v to, da sem le preprosta piška kokodajskega plemena; da celo v srečo sem si štela, ker so me imeli tako radi ljudje in živali.

Včasih sem zašla jaz, mala Liska, tudi do lepe krave, ki ni mogla zatajiti otožne resnobe svoje holandske domovine, in med malega rjavega konjiča, ki je stal v kotu hleva, sicer pa razvažal mlekarski voziček po mestu. Prijetno se mi je zdelo gledati, kako so rezali konjičevi slonokoščeni zobje seno in deteljo; kadar mu je pa navezala dekla ovseno vrečico pred gobec, takrat bi se pa za ves svet ne bila premaknila iz njegove bližine. Naš konjič je bil namreč velik sladkosnedež in bi bil imel najrajši vedno polna usta ovsu. Da dobi obilen grizljaj, je povzdigoval sunkoma glavo, da je poskakoval oves v vrečici, in pri tej priliki je priletelo vselej nekaj zrnec iz vrečice venkaj in meni v korist. Konjiček iz Bosne je pač opazil mojo prijaznost do njega in je obračal svoje velike, svetle oči z neko iskrenostjo name. Očividno je bil prepričan, da občudujem samo njega, a jaz sem hodila le za njegovim ovsom. Na tistem sem se morala pa večkrat smehljati njegovi domišljavosti.

Ne mislite pa, da mi je sijalo v majniku mladosti samó solnce sreče! Ne, že v tej dobi ga je zatemnil oblak, ki ni bil nihče drugi — komaj mi boste verjeli srečni otroci — ko moja lastna mati. Kako sem imela rada

to svojo mater, ki me je s tritedenskim požrtvovalnim sedenjem privabila v življenje! A ona — z obžalovanjem moram to ugotoviti — se ni zmenila veliko zame. Hodila sem zvesto za njo, kamorkoli je šla; saj daleč itak ni šla. Reva se pa ni mogla potolažiti, da je izgubila toliko svojih malčkov. Neprestano je brskala in šarila med drugimi putami in piščanci, če ne bi slednjič morda vendar le našla kaj svojih. Ta njena skrb in žalost jo pač nekoliko opravičuje, da je mene nekam zanemarjala. Izkušala sem se pač za to odškodovati z drugimi prijateljstvi.

Dober prijatelj mi je bil tudi mali Bolgarov Nejček. Ta je dirjal za menoj, da bi me ujel, in tako sva se lepo igrala med seboj. Tudi stari krpač na trinožniku se je prišteval med moje prijatelje, pred vsemi drugimi pa mala Melinka z dolgimi, črnimi lasci. Ta ni šla nikoli mimo, da mi ni poslala z ročico poljubca.

Kadar sta prišla slepec in Melinka na večer domov, sem poslušala njegov koncert, ki sta ga redno prirejala za hišne stanovalce in sosede. Slepec je uprl gosli ob levo ramo, vzel v desnico lok in drgnil ž njim po strunah. Glasovi, ki so vreli iz njih, so se mi zdeli čudovito lepi, mnogo lepši od pevanja našega petelina, ki je sicer veljal za prvega baritonista na vseh Poljanah. Okna so se tedaj odpirala in ljudje so metali dol groše ali celo desetice, in Melina jih je skrbno pobirala. Jaz pa sem stolovala med tem na njeni lakti ali pa na ramenu. Ko je bil konec koncerta, me je Melinka poljubila, in zletela sem na tla. Potem je pa prišla očeta za roko in ga zapeljala v mračen hodnik, ki je bil mnogo bolj zoprni ko naša kurja staja. Ko sta revčka izginila v njem, sem pa jaz poiskala svojo mater in sanjala pod njenimi krili svoje nedolžne sanje.

Moje življenje je potekalo tako brez posebnega sijaja in precej enolično, a teklo je mirno, in nisem si želela izpremembe. Žal pa sem izkusila pozneje večkrat, kako opoteče je kolo sreče tukaj na svetu; dà, že v zgodnji mladosti sem jela okušati to grenko resnico.

[Nadaljevanje.]

